

13. В годы войны между правительством и ставкой Верховного главнокомандующего постоянно возникали какие-то разногласия из-за превышения своих полномочий последней. Российский историк А.Я.Аврех в своей монографии «Царизм накануне крушения» (М., 1989) отмечает, что в годы войны ставка была «фактическим вторым правительством не только на театре военных действий, но и в столице. От ее позиции зависели важнейшие внутри- и внешнеполитические решения, без санкции ставки военных властей Совет министров не мог принять решений по многим жизненно важным вопросам» (цит. по: Эльяшевич Д.А. Указ. соч.).

14. Цит. по: Эльяшевич Д.А. Указ. соч.

15. Цит. по: Ганелин Р. Государственная дума и антисемитские циркуляры 1915 – 1916 годов // Вестник еврейского университета в Москве. – 1995. – №3(10).

16. С.Ю.Витте на страницах дневника И.И.Толстого (1906 – 1915 гг.) / Подг. Л.И.Толстая и Б.В.Ананьич // Отечественная история. – 1992. – №3.

17. Ганелин Р. Указ. соч.

18. Красовицкая Т. Ключ – в уяснении разнокачественности менталитетов // Отечественная история. – 2000. – №2.

19. Мелихов А. Устами младенцев глаголет национальная вражда // Час пик (СПб.). – 2001. – №40.

М.М. МОКІЄНКО

ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКІ КОНФЕСІЇ У ВИБОРЧІЙ КАМΠΑНІЇ 2004 Р.

Складні перипетії Президентських виборів виявилися доволі значним іспитом для християнських конфесій України. Безпрецедентна активність різноманітних релігійних організацій в подіях Помаранчевої революції, а також, відчутна їх поляризація, яскраво продемонстрували тісну взаємопов'язаність релігії та політики на вітчизняному просторі. Не залишилися осторонь суспільно-політичних баталій й пізньопротестантські конфесії, а саме: баптисти, п'ятидесятники та адвентисти сьомого дня.

Попри свіжість подій, релігійний чинник Помаранчевої революції вже встиг стати предметом прискіпливої уваги чималої кількості дослідників. Серед них, провідні вітчизняні релігієзнавці та експерти в царині державно-церковних взаємин А. Колодний, Л. Филипович, С. Здіорук, Ю. Решетніков. Активно обговорюється тема в духовних закладах освіти та релігійній періодиці. Однак, сконцентрованість досліджень здебільшого на проблемах українського православ'я та католицизму в контексті виборів Глави держави у 2004 р. лишає поза увагою інші релігійні конфесії, в тому числі й пізньопротестантські. Відтак, дана стаття присвячена вивченню позиційних особливостей вітчизняних конфесій пізнього протестантизму в Помаранчевій революції та передумов їх формування.

В епоху атеїзації пізньопротестантським течіям з боку радянської системи була нав'язана парадигма повної відстороненості Церкви від суспільного життя. Особливо це стосується п'ятидесятників, що в післявоєнний період так і не отримали легального статусу в СРСР. Специфіка державно-церковних відносин викликала загалом насторожене відношення до держави з боку євангельських християн баптистів та адвентистів сьомого дня, попри формальну легальність їх існування. Для радянської держави вони завжди були носіями опозиційних поглядів та цінностей.

Зрештою, аполітичні підходи були обґрунтовані теологічно, орієнтуючи віруючих на потойбічне життя, так як "християни не від світу цього", що супроводжувалися засторогою „не любити світу ні того, що в світі”. Як результат, наявність суспільної самоізоляція християн, що іноді переростала в соціальний фаталізм, який був характерний для кожної з пізньопротестантських течій й особливо загострювався нелегальними п'ятидесятниками й есхатологічно налаштованими адвентистами. Все ж, на відміну від Свідків Єгови, носії вищезгаданих течій, за рідким виключенням, виявляли активність в голосуванні, хоча воно розглядалося як формальне виконання громадського обов'язку. Як вважає дослідник проблеми Ю. Решетніков, така позиція стала наслідком не лише богословських ідей, а й

„загальноформальним характером виборів у радянські часи та пізніше пов'язаною ідеєю про те, що від волевиявлення окремого громадянина нічого не залежить, а результат наперед визначений” [1, 582].

За такої моделі, єдине, що вважалось можливим – це молитися про те, щоб Господь вирішив усе за своїм планом. Цей духовний засіб впливу віруючих на суспільно-політичні процеси й зараз вважається найефективнішим, так як безпосередньо виходить з Євангелії (наприклад, Перше Післання до Тимофія 2 розділ 1-4 вірші) [2].

В кінці 80-х – на початку 90-х рр., серед більшої частини баптистів та п'ятидесятників, помітне значне зростання політичної активності, пов'язане не лише з організаційним оформленням рухів на українських теренах та переорієнтацією їх на мирську проблематику, а й закладенням нових богословських підвалин в церковно-державні відносини. Адептами баптизму та п'ятидесятництва, було визнано, що справжній християнин може поєднувати релігійний інтерес із суспільним, вбачаючи в цьому виконання Божих заповітів: „...бути у Христі не означає бездіяльність, а навпаки – активне, пульсуюче, функціонуюче життя...” [3, 28].

Саме за такою логікою відбувається поступова еволюція політичної свідомості віруючих. Якщо в кінці 80-х рр. суспільно-політичне життя пізніх протестантів обмежувалося лише гуманістичними та миротворчими ініціативами, то з середини 90-х рр. розпочинається новий етап політичної активності баптистів та п'ятидесятників, основними репрезентами яких на вітчизняних теренах стали Всеукраїнський Союз об'єднань євангельських християн баптистів (ВСОЄХБ) та Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської (ВСЦХВС). В цей період спостерігається відхід значної кількості вірних цих напрямків від космополітичних позицій та формування, особливо в західних областях держави, національних підходів. Крім вищезгаданого, прискорювало трансформацію суспільно-політичних поглядів утвердження протестантського руху загалом, погіршення економічного стану, а також деякі труднощі діяльності громад в окремих регіонах. На п'ятидесятників певний вплив справили зростаючі харизматичні церкви, які вітали політичну активність віруючих.

Значно повільніше активізували свою суспільно-політичну діяльність адвентисти сьомого дня та окремі відгалуження п'ятидесятництва, насамперед, Об'єднана Церква християн віри євангельської. На відміну від баптизму й особливо п'ятидесятництва, Церква АСД має єдиний світовий центр, що визначає богословські та суспільні орієнтири національних об'єднань. Тому в початковий період своєї діяльності церква будувала свої стосунки з державою виходячи з рекомендації вісниці О. Уайт, що „Бог провів кордон між світом та общиною” [4, 48]. В 1985 р. на 54-му з'їзді Всесвітньої церкви АСД було прийняте рішення про „громадський нейтралізм”, яке вимагало відмови від політичної діяльності. Відтак, перегляд позицій стосовно відносин з державою можна віднести на кінець 90-х рр., причому, це в першу чергу відноситься до республік колишнього СРСР, в тому числі й України.

Для того, щоб здійснити поворот до соціуму, сформувані нові громадські ціннісні орієнтири у віруючих, Церква АСД почала друкувати у своїх виданнях статті з національних питань, правосвідомості, соціальної політики, де віруючим рекомендувалося визнавати державні закони, брати участь у громадському житті. За деякий час українськими адвентистами була вироблена ґрунтовна концепція взаємовідносин церкви та держави, однією з особливостей якої є її соціальний характер та виключення зі сфери співробітництва політичної сфери. На думку адвентистів „справжня місія церкви не має нічого спільного з політикою, усуненням певних режимів і революціями, а завжди була зорієнтована на людину, захист її прав та гідності” [5, 227]. Як наслідок, адвентистський чинник виявився значно слабшим у площині суспільно-політичної діяльності на відміну від баптистського та п'ятидесятницького, проте досить потужним у філантропічній діяльності.

Специфічною виявилася позиція ще донедавна незареєстрованої Об'єднаної Церкви християн віри євангельської (ОЦХВС). Не маючи серйозних догматичних відмінностей з легалізованим Союзом п'ятидесятників значна частина віруючих відмовилася долучатися до

нього через особливості ставлення до держаних інститутів. Згодом носії цієї позиції дали пояснення таким діям наступним чином: „Свобода, що прийшла, відкрила для руху ХВС глибоке внутрішнє протиріччя, що виявилось у психології віруючих як спадок, який вони винесли з трагічного минулого... Тому частина громад вирішила навіть при демократичному законодавстві залишитися незареєстрованими” [6, 432]. Нелегальний статус мінімізував будь-яку суспільно-політичну діяльність ОЦХВС в 90-ті рр.

У другій половині 90-х рр. посилювалися трансформаційні тенденції у лавах незареєстрованих. Реальне виконання Закону про свободу совісті та релігійні організації в Україні, неможливість провадити власну повноцінну діяльність, а також певна ротація керівної ланки ОЦХВС стали основними передумовами реєстрації цієї течії п’ятидесятництва. Легалізація Об’єднаної Церкви дала поштовх до подальшої трансформації поглядів стосовно політики, про що свідчить не лише постійна політична рубрика в офіційному виданні об’єднання – газеті „Світло воскресіння”, а й утвердженням активної громадянської позиції віруючих [7, 6].

Вищевикладені особливості формування підходів до суспільно-політичної сфери основними пізньопротестантськими течіями в незалежній Україні багато в чому визначили позицію кожної з них у Помаранчевій революції. Звісно, під час подій, безпосередньо пов’язаних з перебігом президентської кампанії, люди займали певну позицію скоріше стихійно, керуючись особистими емоціями і ставленням до тих чи інших дій влади, особливостями передвиборних перегонів, висловлювань кандидатів, їх особистостей, однак модель поведінки, що її застосували пізньопротестантські центри так чи інакше стала підсумком еволюції їх суспільно-політичної активності. Можна допустити, що частина релігійних осередків могла вести себе ситуативно. В такому разі важливими будуть вихідні позиції того чи іншого конфесійного центру.

Участь п’ятидесятників в останній передвиборчій кампанії почалося не зі звиклих до цього закликів до молитви за майбутні вибори, а з членства в Нараді представників християнських церков України, що була утворена як представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган 2 грудня 2003 р. Хоча основною метою виникнення цієї релігійної структури стало поширення в Україні засад християнства та релігійної свободи, а також вдосконаленню чинного законодавства з питань релігії та моралі, їй судилося стати Коаліцією християнських церков, що виявилася значно дієвішою ніж Всеукраїнська Рада церков та релігійних організацій у виборчому процесі 2004 р. [8]. Саме п’ятидесятники в особі свого репрезента Церкви християн віри євангельської України стали найбільш послідовними прихильниками лінії Народи представників християнських Церков з вітчизняної пізньопротестантської мережі.

Конкретним документам виробленими разом з представниками Народи стосовно виборів Глави держави передував Лист-звернення Правління та Комітету Церкви ХВС до служителів та громад християн віри євангельської, датований 15 вересня 2004 р., де вказується, що віруючі „не можуть бути осторонь тих подій, які є дуже важливими для майбутнього нашого краю”. Нижче вже вкотре підкреслено особливу природу Церкви, яка „перебуваючи серед світу, живучи його проблемами та болями, разом з тим є „не від світу цього” залишаючись Тілом Христовим”. Тому робиться висновок, що „віруючим треба прислухатися до Слова Божого й до власного сумління та зробити мудрий й важливий вибір”. Для цього вперше закликано не просто молитися за виборчий процес, а „посилити молитви за народ, щоб Господь подав йому дух доброго розуму у виборі майбутнього Глави держави” [9].

Схожі думки висловленні у Зверненні Об’єднаної Церкви ХВС до віруючих, де зокрема вказується, що „новим президентом стане той, кого визначить Господь, і все ж народ Божий повинен розуміти, що потрібно йти на виборчі дільниці, за когось віддати свій голос, виконати громадянський обов’язок” [7].

Варто зазначити, що пік активності в діяльності Народи християнських церков, до якої долучилися п’ятидесятники, припав на другу половину листопада – початок грудня 2004 р. За думкою фахівців, правова норма про неутручання Церкви в політику її членами була фактично витримана. Вони не давали благословення жодному з кандидатів на пост Глави

держави, не займалися агітаційною пропагандою на підтримку ні В. Януковича, ні В. Ющенка [10, 47].

Першим документом в умовах виборчої кампанії, продукованим членами Наради стало “Звернення керівників християнських церков України до співгромадян напередодні другого туру виборів президента України” за тиждень до 21 листопада. Єдиним, хто підписав Звернення з боку пізньопротестантських лідерів став Єпископ Церкви християн віри євангельської Михайло Паночко. Фактично, цим документом п’ятидесятники, разом з іншими підписантами (представниками Української Православної Церкви Київського Патріархату, Української Греко-Католицької Церкви, Римо-Католицької Церкви в Україні, Української Християнської Євангельської Церкви), ідеологічно протиставили себе політиці однозначних церковних орієнтацій. Формально нейтральний та об’єктивний заклик не фальшувати вибори, за конкретних політико-електоральних обставин ставав декларацією та актом відвертого опозиціювання. Прослідковується в документі чіткість та категоричність, що проявляється, наприклад, у кваліфікуванні великого гріха перед Богом, „який не залишиться без належного покарання”, того факту, що „деякі політики, наділені владою, використовують своє призначення задля збільшення зла та несправедливості”. Крім політиків, звернення направлене до всіх учасників виборчого процесу (в тому числі до ЗМІ та правоохоронних органів). Завершується документ переконанням, що лише „справедливо обраний Президент матиме моральне право виступати від імені народу України” [11, 3].

На характер наступних документів створених Народою християнських церков України вплинули реальні події відразу після другого туру виборів. Так, 29 листопада, в найбільш драматичний період розгортання подій, з’являється “Відкритий лист до чинного Президента України пана Леоніда Кучми”. В ньому представники української церковної еліти вже не просто прохають чи наставляють політичних керманців нації, а й стверджують, що Президенту необхідно „скласти іспит сумління”, а також „правильно відчитати „ознаки часу” й усвідомити, як конкретно має проявитися” його особистий обов’язок перед Богом, пам’ятаючи, що „з Богом не можна жартувати” [12, 1].

Важливо зазначити, що до п’яти церковних лідерів, чії підписи стоять на попередньо згаданому документі, долучився також голова Всеукраїнського Союзу об’єднань ЄХБ Григорій Комендант. За думкою дослідників, цей крок глави найчисельнішої та найвпливовішої протестантської конфесії України „виглядає досить логічним та обґрунтованим, беручи до уваги традиційну і всім добре відому про українську ідентичність та орієнтованість як самого лідера, так і релігійної структури, яку він репрезентує” [13]. З іншого боку, деяка запізнілість у діях лідерів ВСОЄХБ в рамках Наради християнських церков України може бути розцінена як ситуативна позиція, що корегувалася політично-електоральними обставинами.

В будь-якому разі, 10 грудня з’явився лист очільників Наради до Судової палати у цивільних справах Верховного суду України під яким стояли підписи двох лідерів пізньопротестантських об’єднань. У документі предстоятелі християнських церков не приховують задоволення від прийнятого рішення, що стало доказом того, що „що й людський суд може бути близьким до справедливості Божої” [14, 1].

В перші дні розгортання подій на Майдані Незалежності у Києві і регіонах України, п’ятидесятники та баптисти стали їх безпосередніми учасниками. Було призупинено навчання у деяких духовних закладах освіти, не лише для молитви, а й конкретних справ заради Майдану. Особливе захоплення тим, що відбувається виразили лідери християн віри євангельської говорячи не лише про чемність та толерантність під час масових заходів, а й стверджуючи, що „люди на Майдані були праобразом людей, які будуть жити у Тисячолітньому царстві, де царюватиме Господь” [15, 4]. Предстоятелі п’ятидесятництва зауважили глибокий духовний підтекст подій, що відбувалися, вважаючи, що “щось подібне до Помаранчевої революції повинно відбутися у наших церквах” [16, 18]. Представники Об’єднаної Церкви християн віри євангельської схвально зреагували на кінцевий результат виборчої кампанії, відзначивши надзвичайну роль більшості християнських конфесій, які постами і молитвами стояли за Україну [17, 12].

Дещо стриманішими були оцінки керівників ВСОЄХБ, що акцентували свою увагу, перш за все, на єдності, яка була доведена Майданом, а одним з його головних результатів стало визначення того, що „жодна конфесія не має права на якусь особливість або державність, не має бути обов'язковою або домінантною” [18, 36]. В цілому було виказане задоволення підсумком подій та підкреслено сучасну роль Церкви, яка може забезпечити величезний обсяг соціальної роботи, що було доведено під час Помаранчевої революції.

Специфічною щодо п'ятидесятництва та баптизму, але закономірною стосовно свого суспільно-політичного розвитку в минулому десятилітті стала позиція Церкви адвентистів сьомого дня. За думкою А. Колодного, АСД „виявили абсолютну відстороненість від подій Майдану”, вирішивши у такий спосіб „відмежуватися від проблем суспільного життя і, зрештою, за різних кінцевих наслідків протистояння одержати свій відповідний позитив” [19, 42]. За визначенням президента Українського уніону Церкви АСД Володимира Крупського під час виборчої кампанії „ми мали свою позицію”. Вона не була абсолютно бездіяльною, так як віруючі не можуть бути пасивними до несправедливості. [20, 46]. Однак, як лідери так і рядові члени цього пізньопротестантського напрямку вирішили обмежитися молитвами, повторюючи вкотре, що Церква не має нічого спільного з політикою. Звідси стає зрозумілою поведінка Церкви АСД, що проявилася у відсутності підписів під будь-якими документами, продюкованими духовними організаціями під час доленосних подій, а також у мінімальній участі окремих вірних цієї течії на майданах держави. Підсумки президентської кампанії на думку адвентистів, це „вибір зроблений не тільки людьми, а й вибір, який зроблений Богом” [20, 48]. Загалом, АСД продемонстрували вірність своїм підходам до суспільно-політичного життя держави, що були вироблені в останні роки.

Отже, підбиваючи підсумок участі пізньопротестантських конфесій в Помаранчевій революції хотілося зауважити, що їх позиція багато в чому увібрала в себе результати розвитку суспільно-політичних концепцій в роки незалежності України. З іншого боку, події виборчої кампанії 2004 р. значно динамізували трансформації у ставленні віруючих (особливо п'ятидесятників) до політичної сфери життя. Зрозуміло, що нові поствиборні реалії, можуть помітно відкорегувати суспільно-політичні позиції пізніх протестантів, підкресливши їх роль в палітрі християнських конфесій України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Решетніков Ю. Протестантські церкви України і політика: зміна парадигми // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2005 р. Книга II. – Львів: Логос, 2005. – 892 с.
2. Звернення Правління та Комітету ВСЦХВСП до церков напередодні виборів 2002 р. 1 с.
3. Любашенко В.І. Протестантизм у державно-церковних відносинах // Людина і світ. – 2002. – №2. – С.27-30.
4. Докаш В. Соціальна доктрина АСД та форми її реалізації в сучасному світі // Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні. Збірник матеріалів за загальною редакцією В. Бондаренка та А. Колодного. – К., 2004. – С. 47-55.
5. Гануліч П. Концепція ЦАСД державно-церковних відносин в соціальній сфері // Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій України. Збірник матеріалів за загальною редакцією В. Бондаренка та А. Колодного. – К., 2004. – С. 225-235.
6. Тематическая программа Библейской школы по вероучению ОЦХВЕ. – Винница: Слово христианина, 2002. – 448 с.
7. Лукаш Н. Перед выбором // Свет воскресенья. – 2004. – №9. – С.12.
8. Заєць С. Хто є хто в релігійному співтоваристві // <http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/analysis/article;7217/>.
9. Лист-звернення до церков християн віри євангельської з нагоди виборів Президента України. –15.09.2004. – 1 с.

10. Здіорук С. Релігійні організації у виборчій кампанії 2004 р. та перспективи їхнього розвитку в Україні // Релігійна панорама. – 2005. – №3. – С.46-50.
11. Звернення керівників християнських церков України до співгромадян напередодні другого туру виборів Президента України // Вірую. – 2004. – №2. – С.3.
12. Відкритий лист до чинного Президента України пана Леоніда Кучми // Вірую. – 2004. – №3. – С.1.
13. Юраш А. Українські Церкви і Президентські вибори: шлюби і любови за розрахунком // http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/yurash_election04/.
14. Віримо, що це рішення дав Господь... // Вірую. – 2004. – №3. – С.1.
15. Манелюк С. Роздуми про Помаранчеву революцію в Україні // Вісник Київського біблійного інституту. – 2004. – №13. – С. 4.
16. Україна – чудесна квітка у Божому саду // Благовісник. – 2005. - №1. – С.32.
17. Рябчук Н. Над Украиной чистое небо // Свет воскресенья. – 2005. – №1. – С.12.
18. Кульбич В. Майдан довів, що ми – єдині // Церква і політика: від президентських виборів 2004 р. до парламентських виборів 2006 р. Матеріали круглого столу 17-18 лютого 2005 р. Під ред. А. Колодного, Л. Филипович. - К., 2005. – С.36-38.
19. Колодний А. Християнські конфесії в контексті Помаранчевої революції в Україні // Релігійна панорама. – 2005. – №3. – С.40-44.
20. Крупський В. Ми мали свою позицію // Церква і політика: від президентських виборів 2004 р. до парламентських виборів 2006 р. Матеріали круглого столу 17-18 лютого 2005 р. Під ред. А. Колодного, Л. Филипович. – К., 2005. – С. 43-46.